

Є. В. Гончаров,
к. е. н., доцент кафедри міжнародної економіки,
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ПІДПРИЄМСТВ ЛУГАНСЬКОГО РЕГІОНУ

В статті на підставі проведених досліджень наведені основні соціально-екологічні проблеми луганського регіону.

In the article on the basis of the conducted researches the basic social-ecological problems of the Lugansk region are resulted.

Ключові слова: підприємства, регіон, екологія, структура, розвиток.
Key words: enterprises, region, ecology, structure, development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Статистичні дані останніх років констатують зміни в розвитку виробництва в Україні, поширення торговельних зв'язків, активізацію зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Поряд з цим, статистичні дані не повною мірою відображають стан підприємств через відсутність наявності інформації про їх поточні проблеми, стан внутрішнього середовища, перспективи розвитку тощо. Така інформація є корисною для фахівців і учасників ринку тому, що дозволяє встановити стан і тенденції розвитку підприємств, а разом з цим ринків і галузей регіону. До того ж вона надає можливість визначити попит ринку нової продукції та послуг, створити нові ринкові ніші і перспективні сфери діяльності для підприємств.

З метою дослідження соціально-екологічних проблем підприємств регіону, перспектив їх розвитку, можливостей і погроз, розширення сфер діяльності й номенклатури товарів і послуг підприємств і організацій здійснюються спеціальні опитування. На базі спеціальних опитувань проводяться дослідження і аналіз сучасного економічного, комунікаційного, виробничого, інноваційного стану, інших аспектів і сфер діяльності підприємств. Встановлюються перспективи і бар'єри в їх розвитку, стан зовнішнього і внутрішнього середовища, фактори, що впливають на їх діяльність, конкурентоздатність.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Загальну інформацію про діяльність підприємств і ринки, на яких вони працюють, можна отримати з офіційних статистичних даних, але ця інформація не є повною і цілком корисною для підприємств. У той же час інформація про внутрішній стан підприємств і їх розвиток є цікавою для інших учасників ринку, оскільки дозволяє обґрунтовано обрати нові і додаткові ринки для роботи, нову низку по-

слуг. Наприклад, для Торгово-промислової палати — встановити слабкі місця в своїй роботі, виявити нові напрями консультаційної діяльності тощо. На підставі спеціальних опитувань можна розробити, скорегувати власні стратегії підвищення стійкості і розвитку підприємства. Однак у сучасній фаховій літературі такі дослідження висвітлюються рідко і їх не завжди достатньо. Перевага віддається в основному, публікації офіційних статистичних даних або посилань на них [1—4]. З метою висвітлення сучасного стану і досвіду діяльності підприємств м. Луганська і області було проведено спеціальне опитування і дослідження підприємств Луганської області різних сфер діяльності.

Мета роботи — наведення, аналіз і узагальнення досвіду діяльності і стану підприємств Луганської області на підставі спеціально проведеного опитування.

РЕЗУЛЬТАТИ

З метою дослідження сучасного стану підприємств Луганського регіону була розроблена спеціальна анкета. В опитуванні взяли участь підприємства м. Луганська і Луганської області, різних форм власності, розміру і сфер діяльності. Загальна кількість підприємств, що брали участь в обстеженні, складає 100 одиниць. Структура

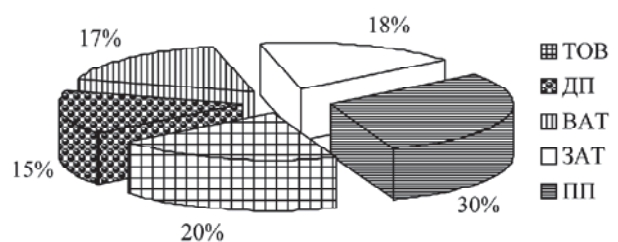

Рис. 1. Структура підприємств, що приймали участь в опитуванні, за організаційно-правовою формою власності

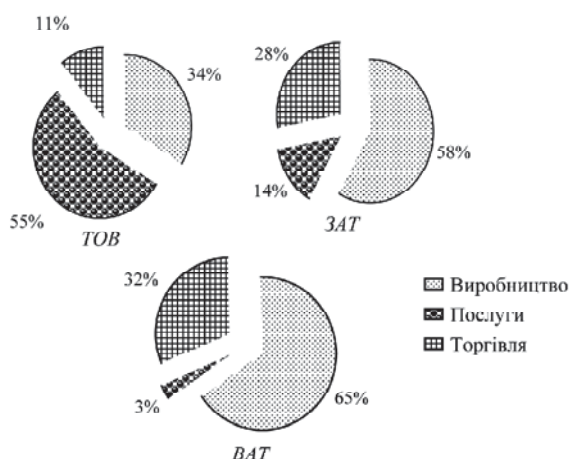

Рис. 2. Структура підприємств за сферами діяльності

підприємств за організаційно-правовою формою власності наведена на рис. 1.

У опитуванні брали участь керівники вищої і середньої ланки управління. Середній вік респондентів складає 48 років. Як показали дослідження, виробнича діяльність — основний вид діяльності державних підприємств (ДП). Більшості приватних підприємств (ПП) притаманний такий вид діяльності, як торгівля (47%) і послуги (40%). Виробництвом займається лише 13% приватних підприємств, що брали участь в опитуванні. Структура відкритих акціонерних товариств, закритих акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю за сферами діяльності підприємств наведена на рис. 2.

Як свідчать дані проведеного опитування, надання послуг є основним видом діяльності Луганських товариств з обмеженою відповідальністю. На другому місці в секторі є виробничий вид діяльності, і лише 11% з товариств з обмеженою відповідальністю, що були анкетовані, зайняті у сфері торгівлі. Зовсім інша ситуація складається в секторі відкритих акціонерних товариств, де у виробництві зайняті 65% підприємств, у торговельній діяльності — 32%, а у сфері послуг тільки 3%. Закриті акціонерні товариства також сконцентровані в секторі вироб-

ництва — 58%, 28% підприємств сектора зосереджені в сфері торгівлі, 14% — в сфері надання послуг.

Позитивним є те, що підприємства поступово розширюють коло своїх партнерів і споживачів. Так, за наведеними даними, 41% товариств з обмеженою відповідальністю поширили свої зв'язки до меж України, 16% вже мають стосунки з партнерами і споживачами з зарубіжних країн, в основному це країни СНД. На місцевих споживачів і партнерів спрямовані 43% товариств з обмеженою відповідальністю. Діяльність же приватних підприємств в основному спрямована на місцевих споживачів і партнерів. Державні підприємства працюють з споживачами і партнерами на республіканському і міжнародному рівні. Стосунки з іноземними партнерами і споживачами мають більше 20% державних підприємств. 83% закритих акціонерних товариств працюють рівною мірою з місцевими партнерами і партнерами в межах України, 17% закритих акціонерних товариств працюють виключно з іноземними партнерами і споживачами. Щодо відкритих акціонерних товариств, то на роботу з місцевими і українськими партнерами спрямовані майже всі підприємства. На роботу з іноземними партнерами спрямований невеликий відсоток підприємств, що були опитані.

Відмічена стабільність в діяльності підприємств, яка підтверджується тим, що в середньому "добре" свій фінансовий стан оцінили 66% респондентів, а про вихід з ринку, припинення своєї діяльності або зниження масштабів виробництва не відповіло жодне підприємство. Про розширення своїх позицій заявили 76,2% підприємств, за збереження позицій — 23,8%. Найбільш активно розвивати свій бізнес прагнуть товариства з обмеженою відповідальністю — 94%, "за" розширення свого бізнесу також відповіли 93% закритих акціонерних товариств, і 77% приватних підприємств. Перше місце серед підприємств, що були опитані і заявили про "збереження позицій, що існують" займають 50% державних підприємств. Зберегти свої позиції також спрямовані 33% відкритих акціонерних товариств і 23% приватних підприємств.

Серед обстежених підприємств більш успішно працюють виробничі і торгові підприємства, що пов'язані з товарами широкого споживання. Не менш успішні сьогодні машинобудівні і металообробні підприємства.

Що стосується капітальних вкладень, то ситуація складається неоднозначно. Капітальне будівництво і повне відновлення устаткування на даний момент під силу не кожному підприємству. Тільки 19% підприємств з числа опитаних здійснюють капітальне будівництво або ведуть відновлення устаткування. Капітальне будівництво має на увазі будівництво з нульового циклу, а не те, що є сьогодні майже на кожному підприємстві. Масово сьогодні будують офіси, кафе, бари, ресторани, аптеки, магазини тощо. Однак найчастіше під таким масовим буді-

Таблиця 1. Економічні збитки підприємств від забруднення природного середовища

Сфера впливу	Сутність збитків
Погіршення якості сировини	Погіршення стану устаткування, підвищення зносу устаткування, погіршення якості продукції, зменшення можливостей до експорту
Погіршення здоров'я населення	Зменшення продуктивності праці, необхідність компенсаційних виплат по лікарняним листам, витрати на лікування працівників
Міграційні процеси трудових ресурсів	Підготовка нових кадрів, підвищення кваліфікації кадрів, витрати часу та фінансових ресурсів на зміну калрового складу, виліт кадрів
Зменшення інвестиційної привабливості регіону	Витрати на підвищення екологічного іміджу, інформацію в мас-медіа, підвищення конкуренції в сфері інвестиційного забезпечення
Нерациональне споживання ресурсів	Витрати на дорогі енергоносії, комунальні витрати, компенсаційні заходи
Погіршення стану природних ресурсів	Збільшення вартості земельних ресурсів, збільшення компенсаційних витрат, податків, зборів, штрафних санкцій
Адміністративні перевірки	Витрати часу на підготовку звітності, прийом інспекцій, необхідність додаткових фінансових витрат
Зменшення екологічної привабливості регіону	Витрати на рекламу продукції, позиціонування безпечного та екологічного виробництва, додаткові витрати на підвищення екологічної безпеки
Страховання	Необхідність додаткового страхування на випадок екологічної кризи, техногенної катастрофи

вництвом розуміється капітальний ремонт приміщень з їхнім виводом з житлового фонду. Як і в минулі роки у структурі поточних витрат підприємств перше місце займають податки, друге і третє поділяють оренда і заробітна плата.

Дослідивши кількісний вплив викидів промислових підприємств Луганського регіону в зіставленні кількості специфічних захворювань, можна дійти до висновку про наявність значного негативного впливу промислових підприємств на стан здоров'я населення луганського регіону. Такий вплив має негативні економічні наслідки для підприємств: знижена працездатність, знижена продуктивність праці, збільшення витрат на лікарняні, пошук і адаптація нових працівників тощо.

Взаємозв'язок виробничої діяльності машинобудівних і металургійних підприємств із кількістю захворювань, викликаних проживанням в екологічно несприятливих умовах, досліджувалися на прикладі захворюваності населення на одиницю викидів в атмосферу забруднюючих речовин, тобто на прикладі питомої захворюваності. Такі дослідження були проведені в Луганській області, яка поряд з Донецькою і Дніпропетровською областями є одним з найбільш забруднених міст України.

На території Луганської області розташовано декілька великих промислових підприємств: ВАТ "Алчевський металургійний комбінат", ВАТ "Алчевськкокс", ВАТ "СМЗ" та інші. Як показує аналіз статистичних даних, у районах розміщення промислових підприємств спостерігається максимальна захворюваність дорослого і дитячого населення. Дані дослідження підтверджують тенденцію погіршення здоров'я населення в Луганській області за останні 10 років внаслідок впливу діяльності промислових підприємств регіону і забруднення ними водних ресурсів, атмосферного повітря, ґрунтів.

Постійно зростає розмір надання державної цільової грошової допомоги непрацездатним громадянам у зв'язку з погіршенням стану природного середовища. Таким чином, поступово збільшуються компенсаційні державні витрати. Одночасно збільшуються витрати підприємств на виплати по лікарняним листам, відновлення здоров'я персоналу. До того ж такі компенсаційні заходи інколи перевищують можливі витрати на системну природоохоронну діяльність підприємств [14]. Екологічні наслідки недбалого природокористування впливають на економічний розвиток промислових підприємств і, як наслідок, стримують розвиток регіонів. Економічні збитки підприємств від неекологічної діяльності зосереджені в декількох сферах (табл. 1).

Незважаючи на економічні збитки підприємств внаслідок нанесення шкоди природному середовищу, несприятливі екологічні наслідки діяльності, керівники підприємств не прагнуть до змін в сфері охорони природного середовища, адже витрати є опосередкованими та інко-

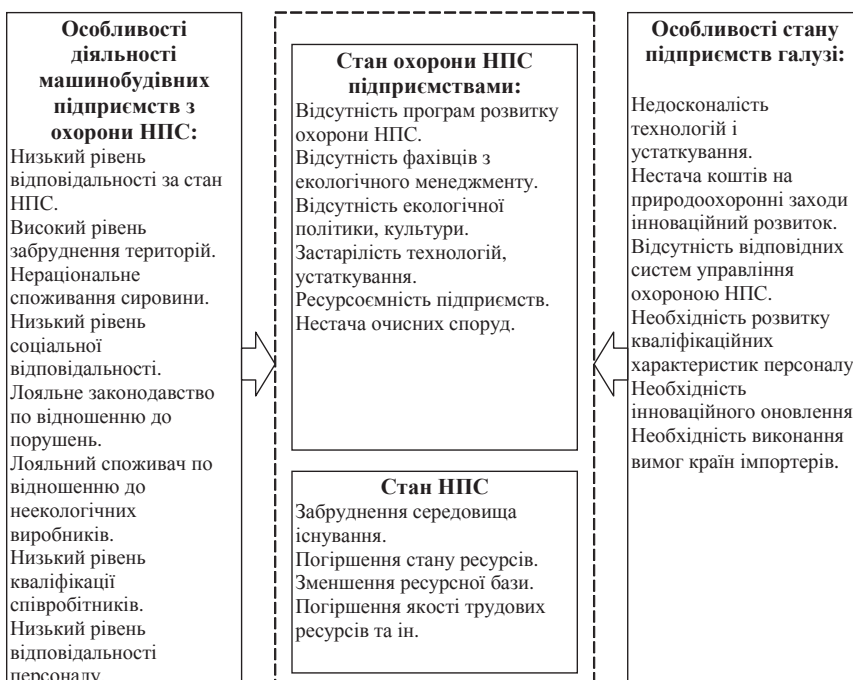

Рис. 3. Основні причини зростання негативного впливу машинобудівних підприємств на навколишнє природне середовище

ли несистемними, а витрати на природоохоронну діяльність є прямими та системними, вимагають постійного фінансування.

За даними Державного управління статистики на території Луганської області найбільший вплив на екологічний стан здійснюють металургійні та машинобудівні підприємства. Через те, що в Луганській області дуже велика щільність машинобудівних підприємств, що забруднюють природне середовище, дуже актуальним постає питання зменшення навантаження підприємств галузі з їх зростаючими показниками забруднення на природне середовище міст регіону. Оскільки частина машинобудівної продукції в загальній структурі реалізованої продукції досить суттєва, то і вплив машинобудівних підприємств на навколишнє природне середовище є значним. Збільшення обсягів негативного впливу машинобудівних підприємств на навколишнє природне середовище зумовлене декількома причинами. До таких відносяться причини зумовлені особливостями розвитку галузі, наслідками виробничої діяльності та іншими (рис. 3).

Головними причинами, що призводять до порушення підприємствами галузі природоохоронного законодавства, екологічного дисбалансу, збільшення обсягів забруднень, є проблеми браку коштів підприємств на природоохоронні й інноваційні технології, а також персонал з низькою кваліфікацією та соціальною відповідальністю. Причому значною мірою вирішення природоохоронних проблем залежить від персоналу. Від якості кадрів, їх креативності, наполегливості й інноваційності залежить якість прийнятих управлінських рішень, в тому числі і з вирішення фінансових проблем підприємств. Отже, якісний персонал може вирішувати коло не тільки природоохоронних, а і фінансових проблем підприємства як гострих проблем сьогодення.

Бар'єрами з боку зовнішнього середовища у своїй діяльності керівники підприємств вважають, у першу

чергу, законодавство, що перешкоджає роботі і розвитку підприємства, зокрема це податкове законодавство. На другому місці, зростаюча конкуренція, причому найбільшу втрату наносить сезонна конкуренція: неорганізована торгівля, літні ремонтні і виробничі майстерні тощо. Ринок постачальників підприємств став стійким, як і коло постійних партнерів і споживачів. Постачальниками і споживачами є не тільки українські підприємства, але і представники, безпосередньо самі закордонні фірми. Ринок споживачів респонденти визначили як "у принципі стабільний". Попит на товари як виробничих, так і торгових підприємств поступово зростає, зберігається сезонність попиту. Позитивним є те, що всі підприємства прагнуть поширити свої збутові можливості, поширити коло постійних споживачів і партнерів.

Внутрішні проблеми, що турбують керівників, поділяються на декілька груп: виробничий брак, організація процесу виробництва, обґрунтоване встановлення рівня запасів, збереження продукції, крадіжки (фінансові, товарні, матеріальні тощо) та ін. Спільним для всіх підприємств залишається проблема якісного і кваліфікованого персоналу, що полягає у: відсутності бажання у працівників якісної і ефективної праці, відсутності адекватної оцінки працівниками своєї праці і її оплати, відсутності здійснення контролю над своєю діяльністю з метою недопущення браку, помилок у роботі та ін.

Особлива увага на підприємствах приділена індивідуальності мотивування працівників, з метою зацікавленості їх до роботи, результатів.

На підприємствах поступово здійснюється стратегічне планування, прогнозування своєї діяльності і ринків. Таким чином, стратегічне планування стає нормою для підприємств, чого не було під час минулих опитувань, коли основним завданням для підприємств було правильно спланувати обсяг випуску виробів по номенклатурних групах і установити ціни, щоб наприкінці звітного періоду був отриманий необхідний прибуток, а також здійснений випуск необхідного обсягу товарної продукції підприємства.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного аналізу діяльності підприємств встановлені особливості, що притаманні різним секторам функціонування підприємств. Розглянуті стан і перспективи розвитку підприємств Луганська і області. Встановлено, що в порівнянні з попередніми дослідженнями поліпшився фінансовий, організаційний і ринковий стан підприємств. З'явилися підприємства з "відмінним" фінансовим станом, перспективами розширення діяльності, поширеним колом споживачів, постачальників і партнерів. Проте необхідно відмітити, що залишилися деякі проблеми в розвитку підприємств, до яких вони відносять нестабільне законодавство, фінансову, інвестиційну політику, податкове законодавство тощо. Багато проблем залишаються невирішеними, на рівні підприємств — це: природоохоронні проблеми, кваліфікація персоналу, стосунки з постачальниками і споживачами, організація виробничої і комерційної діяльності. В цілому, незважаючи на встановлені бар'єри в розвитку підприємств, можна зазначити пол-

іпшення рівня їх діяльності, оскільки багато керівників звертають увагу на імідж і репутацію підприємства, поширення республіканських і міжнародних зв'язків, розширюють виробничі можливості і здійснюють стратегічне планування.

Література:

1. Гончаров Є.В. Економічна оцінка екологічних ризиків підприємства: монографія / В.М. Гончаров, Г.М. Коваленко, О.В. Родіонов, Є.В. Гончаров. — Луганськ: "Янтар", 2010. — 224 с.
2. Гончаров В.М. Формування стратегії управління розвитком промислового підприємства на основі показників ефективності: монографія / В.М. Гончаров, М.В. Макаренко, В.Ю. Припотень. — Луганськ: Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2007. — 136 с.
3. Каллінгем М. Маркетинговые исследования глазами заказчика / М. Каллінгем. — Д.: Баланс бізнес брукс, 2009. — 272 с.
4. Моніторинг макроекономічного та регіонального розвитку України. Управління екологічної та соціальної політики Адміністрації президента України. — К.: АПУ, 2009. — 163 с.
5. Дулясова М.В. Социальная защита работника. / М.В. Дулясова, Т.Р. Хананова. — М.: Экономика, 2008.

АГРОСВІТ

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23892

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ 24 РАЗИ НА РІК

Журнал «АГРОСВІТ» включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з **ЕКОНОМІКИ**

(постанова Президії ВАК України від 27 травня 2009 р. № 1-05/2)

Тел: (044) 223 26 28, 537 14 33, 537 14 32
Тел/факс: (044) 456 10 73
E-mail: economy_2008@ukr.net